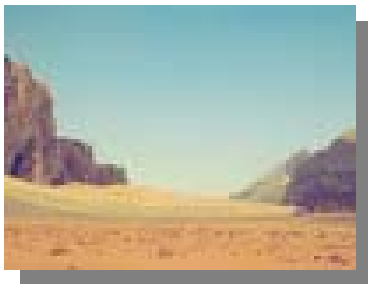

Paár Ádám

Értelem vagy érzelem? Nem! Értelem és érzelem

Eörsi Mátyás *Az érzelemmentesség iskolája* című [írásában](#), Bauer Tamásnak egy korábbi, „Különvélemény jeles napokon” című [cikkére](#) reflektálva figyelemreméltó megállapítást tesz. Véleménye szerint a liberálisoknak és a baloldaliaknak meg kell tanulniuk úgy bírálni a jelenlegi hatalmat, valamint annak történelemszemléletét, hogy közben méltányolják azoknak az állampolgároknak az érzéseit, akiknek az álláspontjával egyébként – például a trianoni békeszerződés megítélésével kapcsolatban – nem értenek egyet.

Eörsi Mátyás rátapintott az elmúlt évek liberális politikájának egyik gyenge pontjára: a közösségi érzések szerepének alábecsülésére. Az SZDSZ és a liberális értelmiség mindig óvakodott attól, hogy az érzelmi politizálás csábító, de ingoványos terepére merészkedjen, ezért azt szívesen átengedte a jobboldalnak, amelyik nem csak otthonosan mozgott ezen a területen, de rendelkezésére álltak azok a közösségi hitek is (Isten, nemzet, család stb.), amelyekre a hazai liberálisok – attól tartva, hogy az irracionalitás „gyanújába” esnek – nem szívesen hivatkoztak. Ennek következtében azonban a liberálisokat egy idő után úgy állították be a jobboldalon, mint akik negligálják a magyar közösség vélt vagy valós értékeit, és érzéketlenek a magyar közösség fájdalmára (ld. a trianoni békeszerződésre való megemlékezéssel kapcsolatos vitákat). Ezek a vádak természetesen nem voltak igazak, sem méltányosak, de eléggé elterjedtek a magyar politikai élet jobboldalán ahhoz, hogy sokat ártsanak a liberalizmus presztízsének.

Szétfeszítené az elemzés keretét annak ismertetése, hogy milyen történelmi hagyományok alapozták meg a „doktriner” liberalizmus és az „irracionális” jobboldal rendszerváltás utáni ellentétét. Alapvetően Magyarország megkésett fejlődését tekinthetjük felelősnek: egyik eszmei-politikai irányzat sem ment keresztül a nyugati eszmék evolúcióján. Az eszmetörténeti megközelítésből ismert, hogy a liberálisok (és a baloldaliak) az ész elsőbbségét vallják az érzelmekkel szemben, míg a különböző konzervatív irányzatokban közös, hogy valamennyi az érzelmeknek juttat primátust a rációval szemben.

Az elmúlt kétszáz év nyugat-európai fejlődésében azonban jelentős elmozdulás tapasztalható: a konzervatívok és a szocialisták/szociáldemokraták – részben saját kárukra tanulva – középre húzódtak, a liberálisok felé, és így a három eszmei hagyomány értékei közeledtek egymáshoz. A liberálisok és a baloldaliak elfogadták azt a konzervatív elvet, hogy a hagyományok, a tradicionális intézmények (monarchia, egyház, család stb.) és a hozzájuk fűződő, a közösséget megalapozó közös hitek, mítoszok nélkül a politikai közösség szétesik: az állampolgároknak szükségük van azokra a hitekre, amelyek megerősítik őket az identitásukban, és biztosítják a közösség kohézióját.

A konzervatívok viszont engedtek az egyenlőség területén, és elfogadták, hogy az intézmények nem Istentől rendelték, hanem a közösség hozza azokat létre, és ha az intézmények emberi alkotások, akkor a közösség meg is változtathatja azokat. Úgy is mondhatnánk, a liberálisok és a baloldaliak kicsit hagyománytisztelők, a konzervatívok kicsit racionalisták lettek.

A – bibói kategóriát kölcsönvéve – „zsákutcs fejlődésű” Magyarországon (és Közép- és Kelet-Európa más országaiban) természetesen nem mehetett végbe az a tisztulás, tisztázás, amelyik Nyugat-Európában a 19. század végétől az 1950-es évekig, a nagy gyűjtőpártok kialakulásáig lezajlott.

A magyar eszmei-politikai hagyomány kimaradt a nyugati eszmetörténeti evolúcióból, így sem a liberálisok, sem a konzervatívok, sem a baloldaliak nem kérdezhettek rá saját elveikre. A gyakori rendszerváltozások közepette nem volt lehetőség arra, hogy a különböző eszmei hagyományt valló politikusok, értelmiségiek és egyszerű szimpatizánsok mérlegre tegyék saját értékeiket. Arról nem beszélve, hogy az eszmei hagyomány is eléggé szakadozott Magyarországon, hiszen a polgári liberalizmus fonala 1919-1920-ban, a szociáldemokráciáé 1948-ban megszakadt, a jobboldal pedig 1944-45-ben zuhant ki a politikából.

Egyik eszmei hagyománynak sem volt módja továbblépni az elvein. A folytonosság hiányában és a kölcsönös sérelmek hatására egymás elveinek megértése, a kompromisszumra törekvés és a párbeszéd helyett az ellenségkeresés és az absztrakt doktrínákhoz való ragaszkodás váltak irányadóvá: a jobboldalon elhangzó vádakra („doktrinerség”, „érzéketlenség”) az „irracionizmus” és „szélsőségesesség” vádja volt a válasz.

Meg kell érteni minden hazai politikai szereplőnek, hogy a ráció és az emóció egymást kiegészítő emberi vonások. Nyugat-Európa elmúlt kétszáz éve másról sem szólt, mint azoknak a kísérleteknek a láncolatáról (pl. a keresztény liberalizmus, a kereszténydemokrácia, a szociáldemokrácia Bad Godesberg-i fordulata), amelyek a rációra és az emócióra hivatkozó eszmék közötti szakadék áthidalására irányultak. A liberálisoknak, a baloldaliaknak és a jobboldaliaknak olyan társadalmat kell létrehozniuk, ahol ráció és emóció nem kizárja, hanem ésszerűen kiegészíti egymást, a közösség érdekében.

A legjobb példa az Egyesült Államok, amelyik a felvilágosodás „gyermekéeként” született meg, de az „alapító atyák” többségében vallásos emberek voltak, nagy részük elitista is, akik mély bizalmatlanságot tápláltak az emberi jellemmel szemben, és pragmatisták, vagyis a tapasztalat alapján elvetették a világmegváltó ideákat.

Az „alapító atyák” vallották a klasszikus liberalizmus legtisztább elveit, a szabadságot és a törvény előtti egyenlőséget, valamint a magántulajdon szentségét, mindezek ellenére – vagy inkább éppen ezek miatt – tisztában voltak azzal, hogy a „rideg” rációra, a „hűvös” észre, az elvont doktrínákra nem lehet politikai közösséget alapozni.

Tudták, hogy az embereknek szükségük van azokra az érzelmi megnyilatkozásokra, rítusokra és szimbólumokra, amelyek alkalmasak a közösség fenntartására. A hagyományok – így a mély vallásosság – nem ásták alá, hanem éppenséggel megerősítették a demokrácia intézményeit (pl. az alkotmány Bibliához hasonló tisztelete, az elnöki eskü, az „Isten bízunk” jelmondat). Az amerikainál kevés érzelmesebb, ugyanakkor demokratikusabb társadalom létezik, példát mutatva arra, hogy a demokrácia összefér az érzelmekkel, sőt az igazán erős demokrácia az érzelmekre is épít.